

A perbeli funkciók elkülönüléséről

I.

Heller Erik tankönyvében teszi a következő megállapítást: „ Ahhoz, hogy a bíróság a peres felek vitáját mindkét vonatkozásban, tudni illik a tény és a jogkérdés vonatkozásában egyaránt helyesen döntse el, szükség van arra, hogy a bíróság a bizonyítékokat elfogulatlanul mérlegelhesse és a jogi következtetések levonásában se legyen elfogult. Ha ugyanaz a személy, aki a bűncselekmény elkövetését és annak részleteit kinyomozza, egyúttal ítéletet is mond az ügyben, máris nincs biztosítva a bíró elfogulatlansága, mert az ügy kinyomozása őt könnyen elfogulttá teheti. Az elfogulatlanság biztosítása érdekében szükséges tehát, hogy a bűnvádi perben a vádlói és a bírói funkció más-más személy kezében legyen. Hasonló okból szükséges a bírói funkció elkülönítése a védelmi funkciótól is.¹

Természetesen ez a kérdés központi helyet foglalt el, talán az egyik legfontosabb kérdésként, az 1896. évi XXXIII. Törvény (Bp.) létrehozásakor is. A törvény indokolása a témát a vádrendszer melletti állásfoglalás kapcsán említi.

E szerint bűnvádi ügyben bírói eljárás csak vád alapján indítható, és csak a vádló indítványában megjelölt tette nézve és csak az ezzel terhelt egyén ellen rendelhető el, továbbá, hogy a bíróság nem tehet ítélete tárgyává olyan tettet, mely miatta vádló vádat nem emelt, és végül, hogy az eljárás csak addig folytatható, amíg az annak alapjául szolgáló törvényes vád létezik. Ebből az is következik, hogy ha a vádemelésre jogosultak közül senki sem emelt vádat, illetve a vádló a vádat elejtette, a bíróság nem folytathatja az eljárást.²

Az is a vádrendszer elfogadásából következett, hogy a törvény a vádlót és a terheltet általában egyenlő perjogi hatáskörrel ruházta fel, legalábbis indítványaik előterjesztése, a bizonyításban való közreműködés és a perorvoslatok használata tekintetében számukra egyenlő jogot biztosított. A törvény azonban az ügyfélegyenlőség elvét a büntetőper sajátosságaira figyelemmel nem hirdette meg. Ellentétben ugyanis a polgár perrel, amelynek tárgya valamely magánjogi igény, így arról a felek korlátlanul és szabadon rendelkeznek, a büntetőperben az ítékezés tárgya a bűnösség kérdése, és így az anyagi igazság elvénél fogva a bíróságnak a felek indítványain túlmenő (tehát hivatalból is megteendő) működését teszi szükségessé.³

Ez annál is inkább így van, mert a Bp. által elfogadott vádelv egy olyanképpen módosult vádelv, amely magába foglalja a hivatalból való eljárás és az anyagi igazságra törekvés elvét, és annak hangsúlyozását,” hogy az anyagi igazságnak

érvényre emelése csak akkor lehetséges, ha a bünvádi eljárás folyamán közreműködő hatóságoknak és feleknek jogköre helyesen elvan különítve s a bíró felmentve minden vádoló tevékenységtől, elfogulatlanul és igazságosan dönthet a bizonyítás eredménye és a felek indítványa felett.”⁴

Az anyagi igazság érdeke azonban gátul szolgált az elméleti értelemben vett tiszta vádrendszer megvalósításának. Ez a tiszta vádrendszer ugyanis abból állna, hogy két teljesen egyenjogú ügyfél indítja meg és folytatja le a bűnpert, a bíróságnak pedig nincs más teendője, mint vezetni az eljárást és határozni annak eredménye alapján.

Az ügyfélegyenlőséget ugyan teljes körűen megvalósítani nem lehet, azonban a Bp. a vádlót és a terheltet egyenlő perjogi hatáskörrel ruházta fel, így különösen az indítványok előterjesztése, a bizonyításban való közreműködés és a perorvoslatok használata tekintetében egyenlő jogokat adott.

Az 1896.évi XXXIII.t.c. rendelkezéseit véglegesen felváltó II. Bp. az 1951.évi III. törvény szakított a kontinentális büntető perrendtartások eredeti francia modelljének az I. Bp. által is követett szerkezetével, amely a vádra vonatkozó előírással kezdődött, és az egész eljárást arra alapozva építette fel. A II.Bp. 1§-a a hangsúlyt arra fektette, hogy a törvény célja az, hogy a büntető eljárás szabályozásával a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi és gazdasági rendjének és intézményeinek üldözését, a dolgozó nép ellenségeinek megbüntetését, s a dolgozóknak a szocialista társadalmi együttélés szabályaira való nevelését.

Addig, amíg a vádhoz kötöttség vonatkozásában a II. Bp. 178.-§-a még azt tartalmazta, hogy ha bíróság úgy találja, hogy a terhelttel szemben a vádban megjelölt bűncselekménynél súlyosabb büntetés alá eső bűncselekményt kell megállapítani, erre a feleket előzetesen figyelmeztetni kell és a fél indítványára a tárgyalást el kell napolni. A II. Bp-t módosító 1954.évi V. törvény ezt már olyképpen módosítja, hogy egyértelműen úgy fogalmaz, hogy, „ ha a tárgyaláson megvizsgált bizonyítékok szerint a terhelt a vádban megjelölt bűncselekményen felül más bűncselekményt is elkövetett, a bíróság a terhelt bűnösségét ennek alapján is megállapíthatja. A felek súlyosabb minősítésre történő figyelmeztetése mintha nem lenne már annyira hangsúlyos, mert a norma szöveg már arról szól, hogy „ ha bizonyítás kiegészítése, illetőleg a védelem előkészítése szükségessé teszi, akkor a bíróság a tárgyalást elnapolja.”

Az eljárási funkciók elkülönítésének elvét sértette a II.Bp. 208.§-ának rendelkezése, amely szerint a másodfokú bíróság az ítéletnek a fellebbezéssel megtámadott részét arra tekintet nélkül bírálja felül, hogy ki kinek az érdekében és milyen okból fellebbezett.

Első olvasatra talán nem is gondolunk arra, hogy ez egyúttal a súlyosítási tilalom negligálását is jelentette. A miniszteri indokolás, amely a törvényszövegnél megjegyzés formájában jelenik meg, ezt lakónikus rövidséggel azzal magyarázza, hogy ez a rendelkezés abból a követelményből ered, hogy eljárási jog az anyagi igazság érvényesülésének útjába ne állítson akadályt. Ezt a célt szolgálta egyébként az a rendelkezés is, amely szerint a fellebbezésre jogosultakat a törvény nem kötelezte a fellebbezés jogi okainak megjelölésére.

Sőt, a törvény arra is lehetőséget adott, hogy amennyiben az ügyész a vádirat elfogadását követően ejtette el a vádat, úgy az nem menti fel a bíróságot attól a kötelességétől, hogy az ügyet érdemben el ne bírálja. Az 1962.évi 8.tvr. 211.§.(3) bekezdése annyit „finomít „ ezen a megoldáson, hogy kimondja, hogy ha az ügyész a tárgyaláson ejti el a vádat a bíróság a tárgyalást erre hivatkozással megszüntetheti, ha azonban a vádelejtést nem látja indokoltnak az eljárást folytatja és érdemi határozatot hoz.

A vádelv szélesebb körű érvényesülésével kapcsolatos az I. Be. azon rendelkezése, amely szerint a bíróság csak olyan tények alapján hozhat ítéletet, amelyek miatt vádat emeltek, ebből következett az a rendelkezés is, hogy a bíróság hivatalból nem terjesztheti ki a vádat, hanem ilyenkor felhívja a vád képviselőjét a vád kiterjesztés gyakorlásának jogára.

Az 1973.évi I. törvény 9.§-a már megfogalmazza az eljárási feladatok megosztásának elvét, amikor kimondja, hogy a büntető eljárásban a vád, a védelem és az ítékezés egymástól elkülönül, továbbá, hogy bírósági eljárás csak törvényes vád alapján indulhat és a bíróság csak annak a személynek a büntetőjogi felelősségéről dönthet aki ellen vádat emeltek, és csak olyan cselekmény miatt, amelyet a vád tartalmaz. A törvény indokolása megállapítja, hogy a funkció megosztással kapcsolatos vita már a szocialista büntetőeljárás tudományában is nyugvó pontra jutott, és ezzel együtt nem győzi azt hangsúlyozni, hogy a feladat megosztásnak egyúttal a szocialista büntető eljárás egységét is ki kell fejeznie. A kor felfogására jellemző módon az ügyészi vádelejtéséről megjegyzi, hogy azt el kell fogadni, hogy az az eljárás megszüntetésével jár, de mintegy csorbát ejt a bíróság saját benső meggyőződésén alapuló döntési kötelezettségén.

A törvényszakaszhoz fűzött magyarázat kiemeli, hogy a bíróság vádhoz kötöttségének vizsgálatakor nagy jelentősége van annak, hogy mit tekintünk a vád tárgyává tett tényeknek, vagyis mi a vád tárgya. A vád tárgyát azok a tények alkotják, amelyeket az ügyész a vád előterjesztésekor mint megtörtént eseményt előad, feltéve, hogy ennek ellenkezője a vádirat szövegéből kifejezetten ki nem tűnik. (BJD 4460)

A vád kereteit – nyugodtan mondhatjuk, hogy több mint száz éve – a vádiratban leírt cselekmény, tehát az a ott szereplő tényállás határozza meg, a minősítéshez azonban ilyen kötöttség nem fűződik. Ezért pl. elvétel esetén a minősítés kérdésében a bíróság a vádhoz kötöttség sérelme nélkül a vádirati minősítéstől nem korlátozva foglalhat állást, tekintet nélkül arra, hogy egy vagy két bűncselekménynek minősíti-e a terhelt egyetlen tevékenységét.⁵

A vád tárgyává tett tények helyes értelmezését egyébként bírói gyakorlat az elmúlt évtizedekben egyértelműen kialakította, ennek illusztrálására álljanak itt az alábbi példák.⁶

Ha azonban az ügyész a vádiratban leírt tényállás egy részét tévedésből nem minősíti az vádemelés mellőzésének nem tekinthető. (BH 1975. évi 12. 552., 1976.évi 9. szám 393.)

II.

A perbeli funkciók egyértelműbb szétválasztása körében kiemelkedő jelentőségű az Alkotmánybíróság 14/2002.(III.20.) AB határozata, amely megsemmisítette az 1973.évi I. törvény 171. (2) bekezdését, a 227.§-át, és ugyancsak megállapította a már elfogadott, de még hatályba nem lépett 1998. évi XIX. törvény 342.§ (3) bekezdésének alkotmányellenességét.

Az Alkotmánybíróság határozatában dogmatikai elemzését adja a perbeli funkciók elkülönítésének, amelynek során megállapítja, hogy a Be. rendelkezése alapján egyértelmű, hogy a büntető igazságszolgáltatás során az eljárási feladatok: a vád, a védelem és az ítékezés egymástól elkülönülnek. Erre figyelemmel a funkciómegosztásból kiindulva az Alkotmánybíróság vizsgálta a vádelv tartalmát és annak érvényesülésének következményeit.

A történetileg változó tartalmú és eltérő eljárási keretek között alkalmazott vádelv lényegét a hatályos Be. szerint alapjában véve három elem alkotja: a perbeli funkciók megosztása, a vádló váddal való rendelkezési joga, a bíróság vádhoz kötöttsége mind az eljárás bírósági szakaszának megindítása, mind annak lefolytatása, mind pedig az ítélethozatal során.

A vád, a védelem és az ítékezés elkülönítésének elméleti absztrakcióját a büntetőeljárási törvény normává emeli, amikor az adott típusú eljárási feladatokhoz tételes szabályaival konkrét jogosultságokat és kötelezettségeket rendel, továbbá az adott funkcióval összefüggésben határozza meg a hatásköri, illetékességi, összeférhetetlenségi, kizárási szabályokat.

A Be. további rendelkezései szabják meg azokat a kereteket, amelyek között a rájuk ruházott feladatokat a bíróságok és az ügyészségek ellátják, megjelölve azokat az eszközöket is, melyeket a konkrét eljárási jogosítványok és kötelezettségek teljesítése során alkalmazhatnak.

Az ügyész a Be. tételes szabályai által előírt módon köteles a nyomozás törvényességét felügyelni és intézkedéseivel biztosítani. Önálló döntési jogosultsága van a nyomozás megtagadása, a nyomozás megszüntetése, a megalapozatlan vagy szükségtelen vádemelések elkerülése érdekében a nyomozás - megrovás alkalmazása mellett vagy anélkül történő - megszüntetése, a vádemelés mellőzése és elhalasztása tekintetében.⁷

A Be. rendszeréből következően a nyomozás befejezése után a nyomozás adatait értékelve kizárólag a közvádlói funkcióval felruházott ügyész dönthet a büntetőeljárás további sorsáról. Az ügyész mérlegelő tevékenységének egyik eredménye a vádemelés, amellyel közhatalmi jogosítványát gyakorolja. Ennek folytán kerül a konkrét ügy az érdemi döntés meghozatalára kizárólagosan jogosult bíróság elé.

A bíróság igazságszolgáltatási tevékenységének előfeltétele a törvényes vád megléte. A bíróság elsőként hivatalból azt vizsgálja, hogy a vádnak megvannak-e a büntetőeljárási törvényben meghatározott alaki és tartalmi kellékei.

A törvényes vád alaki feltétele, hogy a Be-ben a vádlói jogosultságokkal felruházott ügyésztől, vagy az ügyek meghatározott körében a pótmagánvádlótól vagy a magánvádlótól származzék (vádlói legitimáció). A minimális tartalmi követelményeket a Be. a vádirat, illetve a vádindítvány szükséges elemeinek szabályozásáról szóló rendelkezései között határozza meg. A vád képviselőjének minden esetben konkrétan körülírt cselekmény miatt, annak a büntetőtörvény szerinti minősítését is tartalmazó, pontosan azonosítható személy felelősségre vonására irányuló megalapozott, a bizonyítékok megjelölését és indítványait is magában foglaló összefoglalt vádat kell a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság elé terjesztenie.

A törvényes vádhoz a bíróság az eljárás során mindvégig kötve van, csak a megvádolt személy vád tárgyává tett cselekménye miatti felelősségéről dönthet, ugyanakkor a vádat köteles kimeríteni. A vád tárgyává tett tények köre határozza meg a bíróság hatáskörét, illetékességét, az eljárás módját (büntetési, vétségi eljárás), az általa felvett bizonyítás irányait, terjedelmét és az ítélelhozatal kereteit.

A vádfunkció hatékony gyakorlását biztosítják azok a rendelkezések, amelyek a vád módosítását is lehetővé teszik a vádló számára. Amennyiben az eredeti vádemelés után valamely új elem (új bizonyíték vagy a tények jogi megítélésének módosulása) indokolja, a vád megváltoztatható (módosítható vagy kiterjeszhető).

Egészen az elsőfokú bíróság ítéletének meghozataláig az ügyésznek lehetősége van arra, hogy az eredetileg vád tárgyává nem tett cselekmény(ek) vonatkozásában a vádat jelentős mértékben átalakítsa, mi több, az eljárási szabályok megtartásával akár eredetileg meg nem vádolt személlyel szemben is vádat emeljen. Ez az állam büntetőjogi igényének érvényesítése és a pergazdaságosság biztosítása szempontjából egyaránt indokolt. A bíróság számára széles körben előírt „figyelemfelhívási” kötelezettség és jog azonban azt is jelenti, hogy a bíróság olyan jelentős befolyást szerezhethet a vád felett, amely lehetővé teszi, hogy a vád kereteit előzetesen saját „elképzelésének” megfelelően tágítsa ki. Az ügyész közvádlói jogosítványainak részbeni átvétele a pártatlan bíró helyett a vádló-bírót helyezi előtérbe, míg a vádnak a bíróság igényeivel való előzetes megfeleltetése a közvádló oldalán semmiféle kockázati tényezőt nem jelent.

Kifejtette az Alkotmánybíróság azt is, hogy „a jogállamiság és jogbiztonság elvéből fakadnak az eljárási garanciák, amelyek alapvető jelentőségűek az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatósága szempontjából. Az Alkotmány nem biztosít alanyi jogot az anyagi igazság érvényesülésére, a törvénysértő bírósági ítéletek kizárására. Ezek a jogállam céljai és feladatai, amelyek megvalósulása érdekében megfelelő - elsősorban eljárási garanciákat nyújtó - intézményeket kell létrehozni és az érintett alanyi jogokat garantálni. Az Alkotmány tehát az anyagi igazság érvényre juttatásához szükséges - és az esetek többségében alkalmas - eljárásra ad jogot.”⁸

A tisztességes eljárás követelményének alapfeltétele a vádlói és az igazságszolgáltatási funkciók szétválasztása. Az ügyészség és a bíróság feladatainak elkülönítése, az egyes tevékenységi körökre vonatkozó részletes szabályok, az eljárás alanyai számára előírt kötelezettségek és a részükre biztosított jogosultságok konstrukciója eljárási garanciákat is jelent a védelem számára.

A büntetőeljárás végső szakaszában a bíróság vádhoz kötöttsége nemcsak az ügyész és a bíróság kapcsolatát határolja be, hanem a vádlott védekezéshez való jogának tartalma szempontjából is alapvető jelentőségű. A terhelt számára a jogszerű és eredményes védekezéshez elengedhetetlen annak ismerete, hogy milyen tények, összefüggések, adatok alapján, milyen bűncselekmény miatt kerül sor vele szemben a felelősségre vonását célzó bírósági eljárás lefolytatására. A vád pontos ismerete biztosíthatja a védelem számára - többek között - a bűnösség vagy a minősítő körülmények fennállásának hiányát jelentő, illetőleg a cselekmény privilegizált esetét megalapozó ok-okozati összefüggésekre vonatkozó bizonyítékok feltárását, a cselekmény elbírálása szempontjából jelentős motívumokra, enyhítő körülményekre történő figyelemfelhívás lehetőségét. Ennek hiányában nem áll módjában az ügyésszel egyenrangú félként érvei kifejtése, indítványainak megtétele, vagyis a védekezés jogának tartalommal való kitöltése.

Noha a hatályos szabályozásból következőleg a törvényes és megalapozott vád központi kérdés az eljárás bírósági szakaszában, ez nem jelenti a kontradiktórius eljárás keretében felvett bizonyítás eredményéhez képest a vád megváltoztathatatlanágát.⁹

Ezt a kockázatosztást az ártatlanság vélelmének alkotmányos garanciája [57. § (2) bekezdés] külön szabályként kifejezésre is juttatja.” [9/1992. (I. 30.) AB határozat, ABH 1992. 59., 70.] Alapvető kívánalom tehát, hogy a vád megváltoztatásának a keretei, a terhelt által is előre számításba vehető módon az eljárási törvényben előzetesen rögzítésre kerüljenek. A szabályok technikai kiszámíthatósága mellett azonban a vádlott számára az ügyészség és a bíróság jogosítványainak tartalmilag is - az eljárási törvényben meghatározott feladattal összhangban álló módon - kalkulálhatónak kell lenniük. E tekintetben meghatározó kérdés a váddal való rendelkezés jogának és ezen belül is a vádkiterjesztésnek a szabályozása.

Az Alkotmánnyal összhangban a büntetőeljárásról szóló törvény a közvádra üldözendő bűncselekmények miatti vádemelés tekintetében a döntés felelősségét kivételt nem tűrő módon az ügyészre ruházza. A vádemeléssel az ügyész azt juttatja kifejezésre, hogy a rendelkezésére bocsátott nyomozási iratok alapján milyen, a terhelt felelősségét megalapozó tényeket állapított meg és ezekkel kapcsolatban mi a jogi álláspontja. A vádképviselő azzal a kötelezettséggel jár, hogy a bizonyítás eredményéhez képest az ügyész a szakmai, hivatásbeli felelősség szabályai szerint eljárva a vád terjedelmében változtatást eszközöljön. A Be. szabályai szerint az ügyészi vádkiterjesztés esetén a terhelt részére még a tárgyalás elnapolása révén is biztosítani kell a védekezéshez való jog tényleges gyakorlását az újabb vád vonatkozásában, tekintettel arra is, hogy a bíróság ítélezésének alapját a továbbiakban a megváltoztatott vád képezi.

A büntetőügyekben a bíróságnak az Alkotmány és a Be. szerinti eljárási feladata, hogy a vád felől tisztességes eljárás lefolytatása után pártatlan döntést hozzon.

A 6/1998. (III. 11.) AB határozatában az Alkotmánybíróság elvi éllel szögezte le: „A ’tisztességes eljárás’ (fair trial) követelménye nem egyszerűen egy a bíróságnak és az eljárásnak itt megkövetelt tulajdonságai közül (ti. mint ’igazságos tárgyalás’), hanem az idézett alkotmányi rendelkezésben foglalt követelményeken túl - különösen a büntetőjogra és eljárásra vonatkozóan - az 57. § többi garanciájának teljességét is átfogja. Sőt, az Egyezségokmányoknak és az Emberi Jogok Európai Egyezményének - az Alkotmány 57. §-a tartalmához és szerkezetéhez mintát adó - eljárási garanciákat tartalmazó cikkei általában elfogadott értelmezése szerint a fair trial olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet csupán megítélni. Ezért egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály betartása dacára lehet az eljárás ’méltánytalan’ vagy ’igazságtalan’, avagy »nem tisztességes«”.¹⁰

A tisztességes eljárásnak számos nem nevesített, de elismert és több kifejezetten nevesített összetevője van. Ez utóbbiak közül az egyik a bíróság pártatlanságának kívánalma, amelynek a védelemhez való joggal összefüggésben is kiemelt a szerepe.

Az Alkotmánybíróság a bíróság pártatlanságának alkotmányi követelményrendszerét első ízben vizsgáló 67/1995. (XII. 7.) AB határozatában rámutatott, hogy: „A pártatlan bírósághoz való alkotmányos alapjog az eljárás alá vont személy iránti előítélet-mentesség és elfogulatlanság követelményét támasztja a bírósággal szemben. Ez egyrészt magával a bíróval, a bíró magatartásával, hozzáállásával szembeni elvárás, másrészt az eljárás szabályozásával kapcsolatos objektív követelmény: el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelt a bíró pártatlansága tekintetében.” [67/1995. (XII. 7.) AB határozat, ABH 1995. 346., 347.]

Ugyanezen határozatában az Alkotmánybíróság elemezte az Emberi Jogok Európai Bírósága által az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett Egyezmény 6. Cikk 1. pontjában foglalt fair eljárás érvényesülésének vizsgálata során alkalmazott ún. kettős tesztet. Az Európai Bíróság a szubjektív teszt keretében az eljáró bíró személyes magatartását, vagyis azt vizsgálja, hogy volt-e az eljárás során „olyan megnyilvánulása, amelyből a pártatlanságának hiányára lehet következtetni”¹¹. Az objektív megközelítés pedig: „annak vizsgálata, hogy függetlenül a bíró személyes magatartásától, a folyamodónak volt-e jogos, indokolt, objektíve igazolható oka a pártatlanság hiányának feltételezésére. Ehhez a Bíróság részletesen vizsgálja, hogy az adott jogrendszer szabályai szerint a bíró korábban milyen jellegű eljárásban, milyen feladatokat látott el, és milyen annak a szervezetnek a belső felépítése, amelynek keretében a pártatlanságát kétségessé tevő döntések születtek”. [67/1995. (XII. 7.) AB határozat, ABH 1995. 346., 348.]

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának az objektív teszttel kapcsolatos gyakorlatából egyértelműen kitűnik, hogy az eljárás során a bíró által ellátott funkciók vizsgálata alapvető kérdés. A funkcióhalmazódás, vagyis azon eset, amikor a bíró ítélezésen kívüli, a vizsgálattal vagy a váddal kapcsolatos feladatokat is ellát, a Bíróság szerint jogos kételyeket ébreszt a pártatlanságával kapcsolatban. Alapvető kérdés, hogy a bíró, aki a felek felett áll, a felektől különüljön el. A büntetőeljárás feltétele a vád, amelyet a védelem támad, ezért a bíró elkülönültsége úgy biztosítható, ha a vádat nem ő fogalmazza meg, a váddal kapcsolatos feladatokat egy tőle elkülönült személy látja el. A vád és az ítélezés feladatainak egy eljáráson belül azonos személy által történő ellátása önmagában alkalmas a bíró pártatlanságának megkérdőjelezésére, függetlenül attól, hogy milyen személyes magatartást tanúsított.¹²

Több ízben vizsgálta az Emberi Jogok Európai Bírósága és a Bizottság a bíróság előtti eljárás tartalmi kiszámíthatóságának feltételrendszerét is. Ennek során többek között - éppen egy Magyarországgal kapcsolatos ügyben -

kifejtette, hogy a vádlottnak a vádról történő értesítése a tisztességes eljárás kívánalma szerint nem pusztán formai követelmény.

„A bűncselekmény tényállási elemei döntő fontosságú szerepet játszanak a büntetőeljárásban, amennyiben az e tényállások megvalósulását állító irat kézbesítésének pillanata az, amelytől fogva a gyanúsítottat úgy kell tekinteni, mint aki formálisan kézhez kapta az ellene felhozott vádak tény és jogbeli alapját tartalmazó írásos értesítést.¹³

Az Egyezmény 6. Cikke 3. bekezdésének a) pontja nemcsak azt a jogot biztosítja a vádlott számára, hogy a vád 'okáról' - azaz azokról a cselekményekről, amelyeket a vádlott állítólagosan elkövetett és amelyekben a vád alapul - tájékoztatást kapjon, hanem azt is, hogy a terhére rótt cselekmények jogi minőségéről is részletesen tájékoztassák.¹⁴ [...] A Bíróság továbbá emlékeztet arra, hogy a 6. Cikk 3. bekezdésének a) és b) pontja egymással összefügg, és hogy a vád természetére és okára vonatkozó tájékoztatáshoz való jogot a vádlott védekezésre való felkészüléséhez fűződő jogának fényében kell megítélni.”¹⁵

Mindebből az következik, hogy az ügyészség és a bíróság feladatainak elkülönítése nem pusztán a vádemelés - vádképviselő szabályainak formális betartását jelenti, hanem súlyozott szerepe van a vád tartalmi értelemben vett törvényessége szempontjából is. A bírói és ügyészi tevékenységre vonatkozó részletes eljárási szabályok, az eljárás alanyai számára előírt kötelezettségek és a részükre biztosított jogosultságok konstrukciója a tisztességes eljárás követelménye szempontjából alapvető jelentőségű. Az eljárási funkciók közötti „átjárhatóság” lehetőségének megteremtése, sőt kötelezettségként történő előírása, amely az eljárás teljes bírósági szakaszában töretlenül érvényesül, a vád tartalmi törvényességét kérdőjelezi meg és ekként sérti a tisztességes eljárás követelményét.

A Be. vizsgált szabályai a bírót arra kötelezik, hogy az eléje kerülő konkrét ügyben a vád oldalán, az adott terhelt ellenében avatkozzék be a felek kapcsolatába, sőt az eljárásban addig nem is szereplő személlyel szemben - előzetes eljárás nélkül - a vádemelést szorgalmazza. Ezzel a beavatkozással megbomlik a funkciómegosztásból következő egyensúly, a bíróság pedig átlép azon a határon, amely az Alkotmányban és a Be.-ben megfogalmazott feladatköréből következik. A vád kompetenciájába tartozó jogosultságok gyakorlása, amely már előkészítő szakaszban az eléje kerülő ügyben előzetesen kinyilvánítandó állásfoglalásra készíti a bírót, egyfelől ténylegesen alkalmas lehet arra, hogy elfogulttá váljék, másfelől pedig ennek következtében a pártatlansága a látszat szerint kétségbe vonhatóvá válik. A vádkiterjesztés lehetőségének a bíró általi megfogalmazása azt a feltételezést vonhatja maga után, hogy már a bizonyítási eljárás megkezdése előtt döntött a bűnösség kérdésében, sőt az eredeti vádban megfogalmazott mértéken túlmenően is felelősnek tartja a vádlottat. Mindezek az aggályok fokozottan jelentkeznek abban az esetben, ha a bíróság felhívása nyomán az ügyész olyan személy ellen

emelhet vádat, akivel szemben eredetileg nem is kívánta érvényesíteni a vádemelés közhatalmi jogosultságát, akivel szemben esetleg nyomozás nem is folyt.

Nem változtat ezen az a tény sem, hogy a bíró felhívása ellenére az ügyész a vádat nem köteles kiterjeszteni. Mi több, a szabályozásnak ez a módja az eljárásba megengedhetetlen bizonytalansági tényezőt épít be. A vád képviselőjének nyilatkozatától függetlenül az ügy uraként eljáró bíróság valódi álláspontja a terhelt előtt már ismertté vált, s ez jogosan ébreszthet kételyeket benne a további bizonyítási eljárás irányultsága tekintetében is. A védelem szempontjából ez esetben nem tekinthető minden alapot nélkülözőnek az a feltételezés, hogy az ügyész nemleges nyilatkozata ellenére a bíróság az eljárás során mégiscsak megkísérli a vádkiterjesztésben megfogalmazott álláspontjának az alátámasztását, vagy a büntetés kiszabása során vonja értékelési körébe azokat a tényezőket, amelyek a vádkiterjesztésre történő felhívást eredetileg megalapozták. Miután annak nincs eljárási akadálya, hogy vádhatóság utóbb változtasson a vádkiterjesztés kérdésében elfoglalt álláspontján, mind az ügyész, mind a bíróság működése tartalmilag, az eljárási funkciókat tekintve is a védelem szempontjából kiszámíthatatlanná válik.

A közvádloi és a bírói szerep összemosása, a bíróságnak a vád oldalán történő beavatkozása az eljárásba, a szabályozás lényegéből fakadóan alkalmas lehet arra, hogy kételyeket ébresszen a bíróság pártatlansága tekintetében. E vonatkozásban pedig az Alkotmánybíróság - az idevonatkozó gyakorlatát legutóbb összegző - 17/2001. (VI. 1.) AB határozatában elvi éllel szögezte le, hogy alkotmányellenes egy eljárásjogi intézmény olyan szabályozása, amely azon elv ellen hat „hogy a bírónak nem csak pártatlannak kell lennie, hanem pártatlannak is kell látszania”.¹⁶

A 33/2001. (VII. 11.) AB határozatában kifejtette az Alkotmánybíróság azt is, hogy a pártatlanság elvének következetes érvényesülését sérti az olyan jogintézmény pusztá léte, amely „beleütközik a bíróság előtti egyenlőség elvébe” azáltal, hogy az eljárás egyik résztvevőjének, az ügyésznek „többtjogokat biztosít, amellyel szemben a terhelt [...] lépéshátrányba kerül”. [részletesen: 33/2001. (VII. 11.) AB határozat, ABK 2001. június-július, 347., 348., 349.]

Az ügyész „közvádloi funkciójának gyakorlása során az ügyészi szakmai felelősség követelményeit is szem előtt tartva köteles eljárni”. [34/B/1996. AB határozat, ABK 2001. április, 190., 192.] A váddal való rendelkezési jog gyakorlásával összefüggő, szakmai kötelezettségeit a Magyar Köztársaság ügyészségéről szóló 1972. évi V. törvény (a továbbiakban: Ütv.) III. fejezete a bírósági eljárásban való részvétel tekintetében külön is szabályozza. Az ügyészségi szolgálati viszonyról és az ügyészségi adatkezelésről szóló 1994. évi LXXX. törvény 53. § (1) bekezdés a) pontja pedig - többek között az Ütv.-ben szabályozott - hivatali köteletség vétkes megszegése esetére biztosítja az ügyésszel szemben a fegyelmi felelősségre vonás lehetőségét.

A Be. szabályai szerint a vádfunkcióból következő feladatok gyakorlása elválaszthatatlanul az ügyészhez tapad. Mivel a váddal való rendelkezés teljeskörűen az ügyészt illeti meg, a bíróság nincs is olyan jogi eszközök birtokában, amelyekkel a vádemelést vagy a vádmódosítást akár vétlen, akár vétkes mulasztás esetén kikényszeríthetné. Ilyen eszközök biztosítása a funkciók egyesítését vonná magával, amely már súlyosan sértené a pártatlan bírósághoz való jog alkotmányi követelményét.

A váddal való rendelkezésből fakadó eljárási feladatok teljesítése vagy elmulasztása kizárólag az ügyész hivatásbeli felelőssége. Az ügyésznek az e feladat teljesítéséhez szükséges jelenléti, kérdezői, indítványtételi és egyéb jogát a Be. a bírósági eljárásban teljes körűen biztosítja. Annak vizsgálata pedig, hogy az ez irányú felelősségből fakadó kötelezettségeinek az ügyész tárgyaláson vagy tárgyaláson kívül hogyan tesz eleget, milyen szempontok vezérlik a tárgyaláson való részvétel jogának gyakorlásánál, kizárólag célszerűségi kérdés, s mint ilyen, nem tartozik az Alkotmánybíróság által értékelendő szempontok sorába. Az állami büntető igény érvényesítése az ügyész alkotmányos kötelezettsége és ennek a szakmai, hivatásbeli mulasztásból eredő elenyészése kockázatát is az ügyész viseli. A kockázat csökkentéséhez fűződő érdek semmiképp nem lehet erősebb, mint a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesítése. Ez utóbbinak viszont alapvető feltétele az eljárásbeli funkciók tiszta elkülönítése.

Az Alkotmánybíróság a bírói szervezetre vonatkozó határozataiban következetesen hangsúlyozta, hogy az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében meghatározott jogállamiság egyik alkotó eleméből a hatalommegosztás alkotmányi elvéből következően „a hatalmi ágak elválasztásának alkotmányos szerkezetében a bírói hatalom függetlenségének kitüntetett szerepe van.” [17/1994. (III. 29.) AB határozat, ABH 1994. 84., 85.] A hatalommegosztás elvéből következik a bíróságnak az Alkotmány 45. § (1) bekezdésében meghatározott igazságszolgáltatási monopóliuma, amely végső soron az egyedi ügyekben, a 46. § (1) bekezdésében rögzített ítélkezési tevékenység kizárólagosságában ölt testet.

Az Alkotmánybíróság az igazságszolgáltatás alkotmányjogi fogalmát több, egymáshoz szervesen kapcsolódó határozatában bontotta ki. Az 52/1996. (XI. 14.) AB határozatában leszögezte: „A bírói hatalomhoz kapcsolódó, az eljárási törvényben szabályozott közhatalmi tevékenység az igazságszolgáltatás.” [52/1996. (XI. 14.) AB határozat, ABH 1996. 159., 161.] Az 1481/B/1992. AB határozatban ugyanakkor arra utalt, hogy: „Az 'igazságszolgáltatás' alkotmányjogi fogalma nem értelmezhető úgy, hogy az csak a konkrét ügyekben való ítélkezésre vonatkozik, hanem ennél szükségképpen szélesebb kört ölel fel.”¹⁷

A folyamatában vizsgált büntető igazságszolgáltatás rendszerében a bíróságon kívül más szervezetek és személyek is részt vesznek. A részt vevő szervezetekhez (rendőrség, ügyészség, bíróság) a büntetőeljárás egyes

szakaszaiban eltérő feladatok kapcsolódnak, amelyek teljesítésében az eljárási és a rájuk vonatkozó szervezeti törvények által meghatározott jogszabályi kereteken és elveken belül önállóak. A büntető igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó egyes funkciókat az Alkotmány is elkülöníti, s a már említett ítélkezési tevékenységen kívül az 51. § (2) bekezdésében nevesíti az ügyészség vádmonopóliumát, az 57. § (3) bekezdésében pedig a védelemhez való jogot. A büntetőeljárás törvényben rögzített funkciómegosztás elvének tehát közvetlenül alkotmányi alapja van. Ezek az alkotmányi rendelkezések egyben olyan garanciái is az ítélkezés, a vád és védelem közötti egyensúlyteremtésnek, amelyek a fair eljárás alapvető biztosítékai, s amelyeknek az eljárási törvényben is töretlenül érvényesülniük kell.

Az eljárás bírósági szakaszában a vádrendszerű és kontradiktórus eljárás lényegéből fakadó követelmény, hogy az Alkotmány szerint az igazságszolgáltatás monopóliumával rendelkező bíróság és a közvádlói hatalmat kizárólagosan birtokló ügyészség hatásköre, tevékenysége, mozgástere egyaránt átlátható, kiszámítható legyen. A funkciómegosztás elvét és az Alkotmány 45. § (1), valamint 51. § (2) bekezdését egyaránt sérti az a megoldás, amely az eljárás bármely résztvevőjének jogi helyzetét lerontva, lehetőséget teremt az eljárás során az eljárás bármely alanyától való feladatkör elvonásra. Az Alkotmány hivatkozott rendelkezéseiből az következik, hogy az ügyész közvádlói monopóliumának éppúgy töretlennel kell lennie, mint ahogyan az ítélkezésben a bírói függetlenséget és a pártatlanságot megtestesítő állásfoglalásnak kell kifejezésre jutnia.

Kétségtelen tény, hogy az ügyész közvádlói monopóliuma járhat olyan hátrányos következményekkel (pl. a vádemelés elmulasztása, vagy indokolatlan vádelejtés), amelyek a sértettek érdekeit hátrányosan befolyásolhatják. Az ilyen hibák elhárításának és hiányosságok kiküszöbölésének módja a jogalkotó által létrehozott vádkorrektívumok rendszere útján lehetséges (pl. az új Be. által ismét bevezetett pótmagánvád). A közvádló oldalán jelentkező vétkes vagy vétlen mulasztások, esetleges szakmai hibák kiküszöbölésére szolgáló korrektívumok azonban semmiképpen sem eredményezhetik a vád és az ítélkezés eljárási funkcióinak összemosását.

Az Alkotmánybíróság már a 9/1992. (I. 30.) AB határozatában kifejtette, hogy a jogállamiság alapvető ismérve a jogbiztonság, amely nemcsak „az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is”. (ABH 1992. 59., 65.) A közvádló és a bíróság viszonyában alapvető kívánalom, hogy az egyes konkrét eljárások során ne váljon megkérdőjelezhetővé a bírák függetlensége és pártatlansága, de a közvádlói monopólium belső lényege sem. Ez csak akkor valósulhat meg, ha a büntetőeljárásban részt vevő hatóságok működése tartalmi értelemben kiszámítható, ha a bíróság és az ügyészség által az eljárási törvény rendelkezései következtében ténylegesen ellátott feladatok megfelelnek az Alkotmány által rájuk ruházott közhatalmi funkcióknak.

Az Alkotmány idevonatkozó rendelkezései, így: a bíróságok igazságszolgáltatási monopóliumát rögzítő 45. § (1) bekezdése és az ehhez szorosan tapadó, az ítélkezési tevékenység kizárólagosságára vonatkozó 46. § (1) bekezdése, az ügyészség vádmonopóliumát meghatározó 51. § (2) bekezdése, valamint a védelemhez való jogot garantáló 57. § (3) bekezdése éppen az ügyek tisztességes eljárás keretében történő, előítéletmentes, pártatlan eldöntését hivatottak szolgálni. A pártatlanság viszont az egyik alapfeltétele annak, hogy az ügyekben helyes és megalapozott ítélet szülessen.

A fenti indokokra figyelemmel az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a vizsgált rendelkezések szemben állnak a büntető igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó egyes feladatoknak közvetlenül az Alkotmányból levezethető és a Be. 9. §-ában külön is nevesített funkciómegosztás elvével, minek folytán alapjaiban sértik a tisztességes eljáráshoz való jog elvének garanciális szabályait. Az Alkotmánybíróság már a 6/1998. (III. 11.) AB határozatában kifejtette, hogy az Alkotmány 57. §-ában foglalt elvek képezik a tisztességes eljáráshoz való jognak a gerincét, azonban a „tárgyalás tisztessége” ezek betartásában nem merül ki. Leszögezte továbbá azt is, hogy: „Nincs olyan szükségesség, amely miatt a tárgyalás ’tisztességes’ voltát arányosan ugyan, de korlátozni lehetne.” (ABH 1998. 91., 95., 99.)

A fentebb kifejtettekből az is következik, hogy a bíróságnak az 1973. évi I. törvény. 171. § (2) bekezdésében és 227. §-ában megfogalmazott vádkiterjesztéssel kapcsolatos kötelezettsége sérti az Alkotmány 57. § (1) bekezdésében rögzített pártatlan bírósághoz való jog alkotmányos elvét. A szabályozás nyomán előálló jogbizonytalanság folytán sérül továbbá az Alkotmány 57. § (3) bekezdése által garantált védelemhez való jog elve is. Erre tekintettel az Alkotmánybíróság a vizsgált rendelkezéseket az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény (a továbbiakban: Abtv.) 42. § (1) bekezdésében foglaltaknak megfelelően a határozat közzétételének napjával megsemmisítette.

A 342. § (3) bekezdése ugyanazon okból alkotmányellenes, mint a Be. 227. §-a. Így az Alkotmánybíróság az Abtv. 42. § (2) bekezdése alapján megállapította, hogy a már kihirdetett, de még hatályba nem lépett törvény ezen rendelkezése 2003. január 1-jével nem lép hatályba.

Az Alkotmánybíróság határozatának közzétételét az Abtv. 41. §-a alapján rendelte el.

Tekintettel arra, hogy a független és pártatlan bíróság eljárási helyzetétől idegen követelmény lenne a vádat alátámasztó bizonyítékok hivatalból történő beszerzésének és megvizsgálásának kötelezettsége, az ügyészség feladatának viszont szerves része e bizonyítékok felkutatása, beszerzése és vizsgálata, a Javaslat egyértelművé teszi, hogy a vádat alátámasztó bizonyítékok beszerzésére és megvizsgálására vádlói indítvány hiányában a bíróság nem köteles.

Az eljárási feladatok megoszlásának követelményéből fakad, hogy a vádat a vádlónak kell bizonyítania.

Ha a közvádló vádat emel, a vádat bizonyítania kell, ezért már a vádiratnak tartalmaznia kell a bizonyítási eszközök megjelölését, valamint azt, hogy azok mely tény bizonyítására szolgálnak. A vád törvényességét nem érinti ugyan, ha a vádirat hiányosan jelöli meg a bizonyítási eszközöket, de ennek a bírósági eljárásban következményei vannak.

A bíróságnak megalapozott (hiánytalan és helyes) tényállást kell megállapítania. Ennek érdekében hivatalból vagy az eljárásban részt vevő személyek indítványára intézkedik aziránt, hogy a bizonyítási eszközök a tárgyaláson rendelkezésre álljanak. Határidő tűzésével – szükség esetén az eljárás felfüggesztése mellett – megkeresheti az ügyészt. Az ügyész megkeresése – a vádirat hiányosságainak pótlása mellett – bizonyítási eszköz felkutatására, biztosítására, megvizsgálására és arra irányulhat, hogy a bizonyítékok a tárgyaláson rendelkezésre álljanak..

A Be. rendszerében az ügyész bizonyítási kötelezettsége az elsődleges, különösen, ha bizonyítási eszközök felkutatása szükséges. Az ügyész nem csak a terhelő és a súlyosító, hanem a mentő és az enyhítő körülményeket is köteles felderíteni [Be. 28. § (1) bek.] és figyelembe venni. A bíróság nem nyomoz. Független és pártatlan szerv, melynek feladata a bizonyítékok szabad értékelése és az ügy érdemét illetően a jogszabályoknak megfelelő, igazságos döntés meghozatala¹⁸.

III.

Reményeink szerint az eddigiekben egyértelműen sikerült bemutatni, hogy mind a jogi szabályozás, mind pedig a joggyakorlat szintjén kialakult, hogy melyek azok a tények, amelyek a vád tárgyát képezik. Ehhez képest a Legfelsőbb Bíróság által a közelmúltban közreadott jogértelmezés szerint a vád tárgyává tett cselekmény „körülírása” a vád szerinti minősítéshez igazodik. Ez határozza meg, mely tények tartoznak a vád tárgyához, melyek nem. Nem tekinthető a vád tárgyához tartozónak a történeti tényállásban leírt olyan magatartás, amelyet a vádló nem minősít bűncselekménynek, illetve amely miatt nem indítványozza a megvádolt személy felelősségre vonását. Az eljárási feladatok következetesebb elhatárolása, a vádelv fokozottabb érvényesülése érdekében tehát indokolt az eddigi gyakorlat megváltoztatása: a bíróság a vád szerinti történeti tényállásban leírt, de a vádló által nem minősített cselekményt nem bírálhatja el. A Be. 2.§ (4) bekezdése szerint a bíróság nincs kötve a vádlónak a vád tárgyává tett cselekmény Btk. szerinti minősítésére irányuló indítványához, de a vádon túl nem terjeszkedhet.

A bíróság a vád tárgyává tett cselekményt a vádtól eltérően minősítheti. Az eltérő minősítés a vád tárgyát nem módosítja, azonban szükségessé teheti – az új minősítés eltérő törvényi tényállási elemeihez igazodva, de a vád tárgyának keretein belül – a történeti tényállás kiegészítését vagy megváltoztatását. Ha pl. a vád szerint a cselekmény sikkasztás, a bíróság azonban hűtlen kezelésnek minősíti, a bizonyítás tárgy részben módosul: nem az elkövetési érték, hanem a vagyoni hátrány nagyságát kell bizonyítani.

A vádló utóbb kiterjesztheti a vádat a történeti tényállásban leírt, de a vád tárgyává nem tett cselekményre, de a bíróság nem hívhatja fel a figyelmét erre a lehetőségre.

A vád bizonyítása a vádlót terheli (4.§ (1) bek.) és az eljárási feladatok megoszlásának elvéből is következik, hogy a vád megalapozása a vádló és nem a bíróság feladata.

Jól látható, hogy a Legfelsőbb Bíróság jogértelmezése a korábbi több évtizedes gyakorlathoz képest egyfajta szűkítő értelmezést jelent. Az egyértelműnek tűnik, hogy a be nem minősített tények tekintetében vádkiterjesztésre nem hívhatja fel a bíró az ügyészt. Eldöntendő kérdés azonban, hogy helye van-e az eltérő minősítés lehetősége megállapításának, mely során a bíróság az ügyész által „beminősítettekhez” képest további bűncselekményi minősítési lehetőséget rögzít a vádbeli tényállás alapján.

A Legfelsőbb Bíróság értelmezése szerint – és ez vitathatatlanul így is van – annak nincs akadálya, hogy az ügyész az eljárás során a vádat kiterjessze a vádirati tényállásban leírt, de be nem minősített tények vonatkozásában kiterjessze a vádat. Az ügyésznek ez a lehetősége kétségkívül megvan, azonban jogbizonytalanságot okozhat és sérti is a tisztességes eljárás elvét, hogy ez esetben mintegy „lebegtet” a vádemelés lehetőségét, mert a tényeket a vádiratban már rögzítette, a bíróság ezekre bizonyítást nem vesz fel, és kizárólag az ügyész döntésén múlik, hogy kiterjeszti-e a vádat vagy sem. (lásd fent az AB határozatban ezzel kapcsolatban kifejtet érveket)

A terhelt és a védelem vonatkozásában eddig egyértelmű volt, hogy a védekezését nemcsak a vádiratban írt jogi minősítés, hanem a vádirati tények vonatkozásában terjesztheti elő. Ez a helyzet megváltozik, mert, ha a terhelt és a védő képes is lesz az új értelmezés feldolgozására, szinte biztos, hogy jól felfogott érdekében, ha nem is terjeszti elő, de mindenképpen felkészül ezekre a tényekre nézve is a bizonyítékai előterjesztésére.

Sem a törvény szövege, sem az indokolás egyértelműen nem támasztja alá ezt a szűkítő értelmezést. Mindemellett el lehet jutni arra a következtetésre is, hogy nem szenved-e sérelmet a bíróságnak az a jogosultsága, hogy a vád

minősítéséhez nincs kötve. (Ugyanekkor a bűnhalmazat kérdései is több helyen újragondolást igényelnek.)

A Be. Novella indokolása e körben arra utal, hogy a tisztességes eljárás követelményének alapfeltétele a vádlói és az igazságszolgáltatási funkció szétválasztása. Az ügyészség és a bíróság feladatainak elkülönítése, az egyes tevékenységi körökre vonatkozó részletes szabályok, az eljárás alanyai számára előírt kötelezettségek és a részükre biztosított jogosultságok konstrukciója eljárási garanciákat jelent a védelem számára is.

A váddal való rendelkezésből fakadó eljárási feladatok teljesítése vagy elmulasztása kizárólag a vádló (rendszerint a közvádló, az ügyész hivatásbeli) felelőssége. Az ügyésznek az e feladat teljesítéséhez szükséges jelenléti, kérdezői, indítványtételi és egyéb jogát a Be. a bírósági eljárásban teljes körűen biztosítja. Az állami büntető igény érvényesítése az ügyész alkotmányos kötelezettsége és ennek a szakmai, hivatásbeli mulasztásból eredő elenyészésének kockázatát is az ügyész viseli. A kockázat csökkentéséhez fűződő érdek semmiképp nem lehet erősebb, mint a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesítése. Ez utóbbinak viszont alapvető feltétele az eljárásbeli funkciók tiszta elkülönítése.

Ezért a Javaslat a bizonyítás általános szabályai között kifejezetten rögzíti, hogy amennyiben az ügyész nem indítványozza, a bíróság nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére és megvizsgálására. (Az indokolás azonban nem támasztja alá a Legfelsőbb Bíróság által interpretált véleményt.)

Az indokolás a továbbiakban kifejti, hogy magánvádlót és a pótmagánvádlót is bizonyítási kötelezettség terheli. A magánvádlóra nézve ezt a Be. 494. §-ának (1) bekezdése kimondja, a pótmagánvádlóra pedig e tekintetben az ügyészre irányadó rendelkezések vonatkoznak. A magánvádlónak meg kell jelölnie, milyen bizonyítékok alapján kéri a büntetőeljárás lefolytatását [Be. 497. § (1) bek.]. Ebben a magánvádló számára – aki hatósági jogosítványok nélküli magánszemély – szükség esetén segítséget kell nyújtani.

¹ Heller Erik: A magyar büntető törvénykezési jog tankönyve, Bp. 1947. Grill Károly Könyvkiadóvállalata 15.o.

² Corpus Juris Hungarici CD: Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk indokolása, 45.o.

³ U.o. 46.o

⁴ U.o. 45.o.

⁵ A büntető eljárás magyarázata: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1982. 49.o.

⁶ BH1976. 393. Ha a vádiratban leírt tényállás egy részét az ügyész nem minősíti, ez nem tekinthető a vádemelés mellőzésének (Be. 9., 146-147. §).

A megyei bíróság a vádlottat több emberen elkövetett emberölés büntettének kísérlete miatt 7 évi - fegyházban végrehajtandó - szabadságvesztésre ítélte és a közügyektől 5 évre eltiltotta.

A tényállás szerint a vádlott V. Lajos tulajdonában levő személygépkocsit ittas állapotban vezette. Majd együtt betértek az egyik étterembe. Az újabb italrendeléskor T. Károlyné üzletvezető közölte a vádlottal, hogy záróra van, és ezért már nem szolgálnak ki italt. V. Lajos erre hátra vágta T. Károlynét, aki mindkettőjüket kivezette az étteremből.

Ezután a vádlott az étterem előtt álló F. István tulajdonában levő személygépkocsi hátsó kerekét zsebkésével kiszúrta. T. Károlyné és F. Erzsébet felszolgáló felelősségre vonta a vádlottat, mire az hátra vágta T. Károlynét, aki arcul ütötte a vádlottat. Erre az nyomban hasba szúrta F. Erzsébetet, majd mellkason szúrta T. Károlynét. Az előbbi sérülése 3 hét alatt, az utóbbié 4 hét alatt gyógyult.

Az ügyészség indítványozta a vádlott bűnösségének rongálás büntetében való külön megállapítását.

A Legfelsőbb Bíróság alaposnak találta az indítványt.

Az ítélezési gyakorlat szerint, ha a vádiratban leírt tényállás egy részét az ügyész nem minősíti, ez nem tekinthető a vádemelés mellőzésének. Ha a vádiratban leírt történeti eseménnyel kapcsolatban nincs olyan utalás, hogy ennek büntetőjogi értékelését az ügyész nem kívánja (147. § (1) bek.), az a vád tárgya.

Az első fokú bíróság szerint a vádlottnak a rongálással kapcsolatos cselekményét az ügyész nem minősítette, ezért úgy tekintette, mintha a vádemelést az ügyészség mellőzte volna. A Legfelsőbb Bíróság nem tette magáévá az első fokú bíróság álláspontját.

A vádirati tényállás tartalmazza azt, hogy a vádbeli éjjel a vádlott az F. I. tulajdonában levő személygépkocsi egyik gumiját zsebkésével kiszúrta. A vádiratban foglalt tényállás e részét az ügyész valóban nem minősítette, ezzel kapcsolatban azonban nincs olyan utalás, hogy ennek büntetőjogi értékelését az ügyész nem kívánja. A vádirati tényállás említett része tehát ugyancsak a vád tárgya.

A vádlott a gépkocsi egyik gumijának zsebkésével történt kiszúrásával F. I.-nak több száz forintos kárt okozott. A vádlott cselekménye az 1961. évi V. törvény (Btk) 303. §-ának (1) bekezdésében meghatározott rongálás vétségének minősül. Minthogy azonban a rongálás vétségének a vád tárgyává tett jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett a felelősségrevonás szempontjából nincs jelentősége, a Legfelsőbb Bíróság a vádlott ellen az eljárást a Be. 213. §-a (1) bekezdésének d) pontja alapján e részben megszüntette. A több emberen elkövetett emberölés büntettének kísérlete miatt az első fokú bíróság által megállapított fő- és mellékbüntetést tekintette változatlan tartamban kiszabottnak. (Legf. Bír. Bf. II. 504/1976. sz.)

BH1975. 552

Ha a vádiratban leírt tényállás egy részét az ügyész - tévedésből - nem minősíti, az nem tekinthető a vádemelés mellőzésének [Be. 9. § (2) bek., 146. §, 250. § III. pont, Btk. 29. § (3) bek., 276. § (1) bek.].

A városi ügyészség a terhelt ellen vádat emelt az 1961. évi V. törvény (a továbbiakban: Btk.) 257. §-a (1) bekezdésének első fordulataiba ütköző könnyű testi sértés vétsége miatt.

A vádiratban írtak szerint a terhelt megismerkedett a sértettel és sétálni hívta. Amikor az egyik bokros területhez érkeztek, a terhelt közölte a sértettel közösülési szándékát, s amikor az ellenkezett, többször megütötte, dulakodott vele. A sértettnak sikerült elmenekülnie, lábán és nyakán azonban 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett. A vádirat utalt arra, hogy a sértett az erőszakos nemi közösülés büntette kísérletére nézve magánindítványt nem kívánt előterjeszteni, csupán a könnyű testi sértés vétsége vonatkozásában kívánta a terhelt megbüntetését.

Az első fokú bíróság a terheltet bűnösnek mondotta ki 1 rb. erőszakos nemi közösülés kísérletében.

Az ítélet indokolásában a bíróság hivatkozott arra, hogy a sértett a bíróságon - kihallgatása során - akként nyilatkozott, hogy „a szükséges magánindítványt terjesztem elő a nevezett megbüntetésére iránt, mégpedig elsősorban könnyű testi sértés miatt, de ha a fenti cselekmény erőszakos nemi közösülés kísérlete, amiatt teszek feljelentést.” A jegyzőkönyvből kitűnik az is, hogy a gépelt mondatrészbe egy „is” szócskát is beírt valaki, a mondat értelmének lényegén azonban a bejegyzés nem változtat.

A rendőrségi kihallgatásakor kijelentette a sértett, hogy csak könnyű testi sértés miatt kíván feljelentést tenni, nemi erőszak miatt nem, mert a terhelt a mellét csak egy alkalommal fogta meg, az alsónadrágot nem tudta lehúzni róla, és a nemi szervét sem tudta megfogni.

Az első fokú bíróság az ügyészi állásponttól eltérően a Btk. 29. §-ának (3) bekezdésére hivatkozással - mely szerint a magánindítvány nem vonható vissza - a terhelt cselekményét erőszakos nemi közösülés büntette kísérletének minősítette.

A megyei bíróság az első fokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezte, és az iratokat az ügyésznek visszaküldte.

A végzés indokolása szerint a sértett nemcsak a vádban minősített könnyű testi sértés vétsége, hanem erőszakos nemi közösülés büntettének kísérlete miatt is érvényes magánindítványt terjesztett elő, amikor kifejezésre juttatta a terhelt büntető eljárásban történő felelősségre vonását célzó kívánságát, és a sérelmére elkövetett cselekményt az erőszakkal történő közösülésre vonatkozóan is mint történeti tényállást előadta. A másodfokú bíróság álláspontja szerint azonban

az ügyész kifejezetten kinyilvánította, hogy a cselekményt csupán könnyű testi sértés vétségeként teszi vád tárgyává, jóllehet a vádirati tényállásban a teljes elkövetési magatartás leírása szerepel. Ilyen esetben a vád terjedelmét az ügyésznek ez a negatív irányban megszorító nyilatkozata vonja meg. Az első fokú bíróság ezért nem vád tárgyává tett magatartást bírált el az ügyészi indítványtól jogilag eltérően, hanem a vádon messze túlterjeszkedve állapította meg a terhelt bűnösségét olyan bűncselekményben, amely miatt az ügyész nem emelt vádat.

A lényeges eljárási szabálysértésre tekintettel a másodfokú bíróság a Be. 250. §-ának III. pontja és 252. §-ának (2) bekezdése szerint az első fokú ítéletet hatályon kívül helyezte, és az iratokat a vádkiterjesztés megfontolása végett az ügyésznek küldte meg. A megyei bíróság végzése ellen emelt törvényességi óvást a Legfelsőbb Bíróság alaposnak találta. A Be. 9. §-ának (2) bekezdésében foglaltak szerint a bíróság annak a személynek a büntetőjogi felelősségéről dönthet, aki ellen vádat emeltek és csak olyan cselekmény alapján, amelyet a vád tartalmaz. A vád tárgyát azok a cselekmények alkotják, amelyeket az ügyész a vád előterjesztésekor mint történeti tény eload.

A jelen eljárás tárgyát jelentő ügyben a vádirat részletesen tartalmazta a sértett sérelmére elkövetett erőszakos nemi közöskülés büntette kísérletének tényállását. Mind a vádiratból, mind az ügyész tárgyalási nyilatkozatából az állapítható meg, hogy az ügyész a terhelt teljes cselekvőségét vád tárgyává tette és tévedésből csupán perjogi akadály - az erőszakos nemi közöskülés kísérletére is kiterjedő magánindítvány hiánya - miatt minősítette a terhelt cselekményét könnyű testi sértés vétségének.

Ennek megfelelően az első fokon eljáró bíróság helyesen állapította meg, hogy a sértett által előterjesztett magánindítvány joghatályos és az vissza nem vonható. Mindezek figyelembe vételével pedig a bíróság - miután az ügyésznek a vád tárgyává tett cselekmény minősítése tárgyában elfoglalt álláspontja a bíróságot nem köti - a vád tényállásával egyező ítéleti tényállás alapján helyesen minősítette a terhelt cselekményét az ügyészi vádtól eltérően erőszakos nemi közöskülés büntette kísérletének.

A kifejtettekhez képest tehát tévedett a másodfokon eljáró megyei bíróság, amikor a perjogi akadályra hivatkozva a vádlottnak az erőszakos nemi közöskülés kísérletét megvalósító cselekményét könnyű testi sértésnek minősítő és vád tárgyává tevő ügyészi állásfoglalást úgy értelmezte, hogy az ügyész kifejezetten nem kívánt a vádlottal szemben erőszakos nemi közöskülés kísérlete miatt vádat emelni. A megyei bíróságnak ez a perjogi állásfoglalása ellentétes az ügyésznek a vádiratban írásban és a tárgyaláson szóban előterjesztett nyilatkozatával. Az ügyésznek a kifejezetten perjogi akadályra való hivatkozása és a történeti tényállásnak a vádiratban való egyidejű rögzítése ui. nem nyújt alapot a másodfokú bíróságnak arra a megállapítására, amely szerint az adott helyzetben az ügyészség a vádemelést kifejezetten mellőzni kívánta. Ehhez képest pedig, amikor az első fokon eljáró bíróság a fentiek szerint vád tárgyává tett cselekményt az ügyész indítványától eltérő jogi állásfoglalással elbírálta, a vádlott bűnösségét a vád keretein belül törvényesen állapította meg.

Mindezekre tekintettel a megyei bíróságnak mint másodfokú bíróságnak az a határozata, melynek alapján a fellebbezések érdemi elbírálását mellőzte, és az első fokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezte, és az iratokat az ügyésznek visszaküldte, törvénysértő.

A Legfelsőbb Bíróság ezért a Be. 290. §-ának (1) bekezdésében foglaltak értelmében megállapította, hogy a megyei bíróság mint másodfokú bíróság végzése törvénysértő. Ezért azt a Be. 290. §-ának (3) bekezdésében foglaltak alapján hatályon kívül helyezte, és az ügyet a megyei bírósághoz új eljárás lefolytatására visszaküldte. (Legf. Bír. B. törv. IV. 422/1975. sz.)

(Megjelent: BH 1975/12.)

⁷ 14/2002. (III. 20.) AB határozat

⁸ 14/2002. (III. 20.) AB határozat, ABH 1992. 65., 49/1998. (XI. 27.) AB határozat, ABH 1998. 372., 376., 377.

⁹ 9/1992. (I. 30.) AB határozat

¹⁰ 6/1998. (III. 11.) AB határozat, ABH 1998. 91., 95.

¹¹ [67/1995. (XII. 7.) AB határozat, ABH 1995. 346., 347.]

¹² Eur. Court H. R., Case of De Cubber v. Belgium, Ser. A-86.; Eur. Court H. R., Case of Piersack v. Belgium, Ser. A-53.

¹³ Eur. Court H. R., Kamasinski v. Austria judgement, of 19 December 1989. Series A no. 168., pp. 36-37. § 79.

¹⁴ Eur. Court H. R., Pélissier és Sassi v. France (GC), judgement, of 25 March 1999. 25444/94, § 51., ECHR 1999-II

¹⁵ Eur. Court H. R., Case of Zoltán Dallos v. Hungary, judgement, of 8 February 2001. 29082/95., § 47., ECHR 2001-II; magyar nyelvű kivonat: Bírósági Határozatok, 2001/5., 392., 396.

¹⁶ 17/2001. (VI. 1.) AB határozat, ABK 2001. május, 248., 250.

¹⁷ ABH 1993. 756., 757.

¹⁸ A perbeli funkciók súlyosfokú megsértése miatt a Debreceni Ítéletábrla hatályon kívül helyezte a Hajdú-Bihar Megyei Bíróság ítéletét, mert az eljárás során az ügyészi vádbeszéd befejezését követően az eljáró bíró figyelmeztette (felhívta) az ügyészt a vád módosítás lehetőségére, amellyel az ügyész élt is. Jóllehet a perbeszéd és felszólalások alatt, között az eljáró bíróságnak, a tanács elnökének csak a rend fenntartásával és a tárgyalás zavartalan lefolytatásával kapcsolatban vannak jogai és kötelezettségei. A bíróság az ügyészt vádmódosításra nem hívhatja fel, annak indokoltságára nem utalhat, e körben jelzéseket, megjegyzéseket nem tehet. Így súlyosan megsértette az eljáró tanács a tételes eljárási szabályokat, valamint az eljárási feladatok megosztásának és a fegyverek egyenlőségének elvét is, amikor a tanács elnöke az ügyész felé megjegyezte, hogy perbeszédében nem kerített sort az első eljárásban valóban eszközölt vádmódosításra. Az is megjegyzendő, hogy a történeti tényállás lényeges vádbeli módosulására a vádlott

érdemi védekezést nem terjeszthetett elő, mert a bizonyítási eljárás megnyitására már nem került sor. A vádbeli történeti tények ilyen mélységű módosítása esetén feltétlenül indokolt az újonnan felmerült tényekre nézve a vádlottnak lehetőséget biztosítani a vallomástételre, mely nem történt meg. A büntetőeljárás végső szakaszába a bíróság vádhoz kötöttsége nem csak az ügyész és a bíróság kapcsolatát határolja be, hanem a vádlott védekezési jogának tartalmi szempontjából is alapvető jelentőségű. A terhelt számára a jogszerű és eredményes védekezéshez elengedhetetlen annak ismerete, hogy milyen tények, összefüggések, adatok alapján kerül sor vele szemben a felelősségre vonását célzó büntetőeljárás lefolytatására.

A bíróság feladata a vád helyességének megítélése, a vád által felkínált és egyéb bizonyítékok vizsgálata, majd értékelése és a tényállás helyes megállapítása. Az eljárási feladatok megosztásának elvéből következik, hogy nincs perjogi lehetőség a bíróság részéről a vád bármilyen befolyásolására. A váddal való rendelkezésből fakadó feladatok teljesítése kizárólag az ügyész kötelessége. Az ügyésznek az e feladatok teljesítéséhez szükséges jelenléti, kérdezési, indítványtételi és egyéb jogait a Be. a bírósági eljárásban teljeskörűen biztosítja. Amint az Alkotmánybírósági határozat is hangsúlyozza, az állami büntető igény érvényesítése az ügyész alkotmányos kötelezettsége és ennek szakmai mulasztásból eredő elenyészése kockázatát is az ügyész viseli. Az eljárás bírósági szakaszában a vádrendszerű és kontradiktórius eljárás lényegéből fakadó követelmény, hogy az igazságszolgáltatás monopóliumával rendelkező bíróság és a közvádlói hatalmat kizárólagosan birtokló ügyészség hatásköre, tevékenysége, mozgástere egyaránt átlátható, kiszámítható legyen. A funkció megosztás elvét és az Alkotmány 45. § (1), valamint az 51. § (2) bekezdését egyaránt sérti az a megoldás, amely az eljárás bármely résztvevőjének a jogi helyzetét lerontva lehetőséget teremt az eljárás során annak bármely alanyától való feladatkör elvonására.